

Carsten Sestoft

Nietzsche. En tysker for franskmænd

Louis Pinto: *Les Neveux de Zarathoustra. La réception de Nietzsche en France*, Paris 1995 (Éditions du Seuil).

I nyere tid har Nietzsches betydning i fransk filosofi uden tvivl været større end i tysk, for slet ikke at tale om i den angelsaksiske. Den franske kanonisering har imidlertid også virket tilbage på tysk filosofi, som man ser af Habermas' *Der philosophische Diskurs der Moderne*, i hvilken striden angår Nietzsches filosofi, ikke hans status som filosof. Men der var engang, da Nietzsches filosofiske status i Frankrig var tvivlsom og tvetydig. Det er denne vej fra en tvivlsom til en utvivlsom status som filosof, Louis Pinto beskriver i sin bog om den franske Nietzsche-reception fra 1890'erne til i dag.

Det interessante ved dette projekt ligger dels i emnet, dels i Pintos måde at behandle det på. Nietzsche har, skriver Pinto, »ubestrideligt været med til at definere den filosofiske stil à la française, som nu er en del af den kollektive, intellektuelle identitet« (p.8). Da denne filosofiske stil også har haft en afgørende betydning for de franske litteraturteorier, som udgør en del af dansk litteraturvidenskabs »kollektive, intellektuelle identitet«, har en historisk rekonstruktion af Nietzsches skiftende status interesse som en bevidstgørelse om denne identitets grundlag. Det andet interessante aspekt er den direkte og indirekte refleksion over, hvad fortolkning er, og hvor-

dan fortolknings variation kan analyseres.

Louis Pinto er uddannet som filosof og ansat som sociolog ved Centre National de la Recherche Scientifique. Han har tidligere udgivet bøger om det intellektuelle liv i Frankrig¹ og hører til kredsen omkring Pierre Bourdieus center for uddannelses- og kultursociologi ved École des Hautes Études en Sciences Sociales i Paris. Den foreliggende bog bygger da også i høj grad på Bourdieus sociologiske principper, specielt begrebet om felt som et struktureret socialt mikrokosmos, i hvilket en specifik aktivitet (her filosofi) finder sted. Anvendelsen af felt-begrebet indebærer, at Nietzsche-fortolkerne indskrives i det filosofiske og intellektuelle felts forskellige historiske konfigurationer, således at beskrivelsen af Nietzsche-receptionen også er en beskrivelse af disse felters historisk variable egenskaber og dermed en partiel fransk filosofihistorie. Analysemetoden forener således strukturanalyse og historisk analyse, synkroni og diakroni, hvilket giver en mere præcis redegørelse for de forskellige filosofiske positioners udvikling i forhold til hinanden end en »lineær« histories beskrivelse af en serie successive positioner. Det gør imidlertid også fremstillingen vanskeligere at følge, eftersom man bevæger sig i et mangedimensionalt rum konstitueret af tid og skiftende hierarkiske relationer mellem filosofiske positioner. Nogle afsnit forekommer derfor i første omgang lidt uklare, men ved nærmere efterprøvning synes der i reglen at være mening i uklarheden.

Denne sociologiske filosofihistorie er imidlertid også i høj grad konstrueret mod traditionel filosofihistorie: »Mod illusionen om den rene læsning forsøger

socialhistorien at konstruere kontrollerbare og verificerbare hypoteser, der tillader at rekonstruere rummet af synspunkter, ud fra hvilke fortolkningerne foretages« (p.20). Analysen beskæftiger sig således ikke alene med de filosofiske teksters begrebslige indhold, men også med de praktiske kategorier for filosofisk forståelse, herunder de ofte udiskuterede orienteringskategorier som geografiske, værdimæssige, etiske og politiske modsætningspar.

Analysen er baseret på tre hypoteser. Den første antager, at der er en modsætning i stil og interesse mellem »profane« og »lærde« fortolkere, d.v.s. mellem fortolkere uden for og inden for universitetet. Det er med andre ord hensigten at vise en forbindelse mellem fortolkningens formelle karakteristika og fortolkerens sociale og institutionelle karakteristika. Den anden hypotese er, at Nietzsche i høj grad har været defineret som en kættersk modsætning til Kant, der sædvanligvis betragtes som den ypperligste inkarnation af filosofien. Og i følge den tredje hypotese har en del af Nietzsches mærkværdighed i en fransk sammenhæng at gøre med hans uklassificerbarhed i forhold til skellet mellem »fransk« og »tysk« filosofi, som på skiftende måder har struktureret den franske filosofis interne stridigheder.

Nietzsche-receptionen opdeles i tre faser med glidende overgange. Den første, 1890-1920, begynder med oversættelserne af Nietzsches tekster, hvis mængde indicerer en betydelig interesse omkring århundredskiftet: fjorten bøger blev oversat til fransk mellem 1892 og 1903. I denne fase var det filosofiske felt domineret af den universitære neokantianisme, »la nouvelle Sorbonne«, inkarneret af Léon Brunschvicq, der

særligt interesserede sig for epistemologiske spørgsmål og var åben over for de empiriske videnskaber, inklusive Durkheims sociologi. Mens denne position stort set nægtede Nietzsche status som filosof p.g.a. af hans »irrationalisme«, havde Nietzsche stor succes uden for universitetet og hos hierarkisk lavere placerede universitetsfolk som germanister, som imidlertid ikke rådede over tilstrækkelige filosofiske ressourcer til at gøre Nietzsche til en acceptabel filosof. De ikke-universitære fortolkere delte sig i to poler, dels en filosofisk som interesserede sig særligt for Nietzsches syn på sandheden, dels en litterær der lagde mere vægt på det lyriske, etikken og begrebet om overmennesket. Talrige andre skillelinier (særligt politiske og æstetiske) gjorde, at Nietzsche ikke blev monopoliseret af én enkelt position, men hans problematiske status som tysker i forhold til den dominerende franske, cartesianske tradition (i hvilken Kant var blevet naturaliseret) gjorde, at han ikke kunne betragtes som legitim filosof.

I den anden fase, fra 20'erne til 1960, skete der en dobbelt omvæltning af de førhen herskende forhold. Efterhånden som »la nouvelle Sorbonne« blev ældet og rutineret og universitetsfilosofien atter bevægede sig i retning af spiritualismen, blev det muligt at spille den »tyske« filosofis begreber om liv, erfaring, det konkrete, m.v. ud mod neokantianismens epistemologi; og denne sejr for den »nye filosofi« blev vundet af ikke-universitære filosoffer, f.eks. Bernard Groethuysen, der i 1926 publicerede en *Introduction à la philosophie allemande depuis Nietzsche*, i hvilken Nietzsche ansås for oprindelsen til den nyere tyske filosofi, givet ved navne som Dilthey,

Simmel og Husserl. I denne sammenhæng blev Nietzsche altså legitimeret af en ny dominerende position som en filosof, hvis perspektivisme kunne bruges til at kritisere den rationalistiske epistemologi. Da imidlertid Sartre noget senere blev den dominerende filosof p.g.a. sit originale svar på den nye filosofis centrale spørgsmål: muligheden af ateistisk humanisme, nedtonedes Nietzsches legitimitet atter, idet Sartre foretrak at fundere sit projekt på mindre mystiske tyskere som Hegel, Husserl og Heidegger. Udover en langsom universitær legitimering af Nietzsche (bl.a. ved Jean Wahl), der imidlertid var domineret af eksistentialismens skepsis, blev Nietzsche samtidig den foretrukne filosof hos folk, der som Bataille og Klossowski befandt sig på grænsen mellem litteraturen og filosofien, men uden (endnu) at have nogen filosofisk legitimitet; disse avantgarde-intellektuelle værdsatte særligt den mystiske side af Nietzsche, som blev kombineret med en stærk prægning fra eksistentialismen.

Receptionens tredje fase synes at begynde med et skarpt skel omkring 1960. Før da havde universitetsfilosofien kun beskæftiget sig meget lidt med Nietzsche; efter kom der en strøm af artikler, bøger og kollokvier (Royaumont 1964; Cerisy-la-Salle 1972). Nietzsche blev legitim i den universitære filosofi, som samtidig generobrede dominansen på det filosofiske felt, idet Sartres status, også anfægtet af humanvidenskabernes opstigen, var faldende efter 1960. Gilles Deleuzes *Nietzsche et la philosophie* fra 1962 synes at have været en af de afgørende begivenheder i denne sammenhæng, understøttet af Nietzsche-interessen hos Foucault, Derrida og Lyotard samtidig eller lidt senere. Som eksisten-

sen af den mere regelrette og traditionelt filosofihistoriske Nietzsche-fortolker Jean Granier demonstrerer, indebar denne »franske nietzschanisme« imidlertid ikke alene et skift i Nietzsches filosofiske legitimitet, men også et skift i universitetsfilosofiens stil. Deleuze kunne således ikke alene anvende Nietzsche mod Hegel og Kant i et forsøg på at gøre den hidtidige tyskorientering illegitim, men også med fortolkningen i centrum skabe en fri, forførende og artistisk stil, der med sin kreative profetisme tydeligt adskilte sig fra den hidtidige professorale stil. Den senere succes og nuværende dominans for denne filosofiske stil i dens diverse varianter kender man jo som litterat, omend den begyndende interesse for angelsaksisk filosofi i Frankrig muligvis er enden på denne dominans. Anti-nietzschanismen hos journalistiske filosoffer som Renaut & Ferry kan man, som Pinto gør, højst ofre en fodnote.

Selv om dette karikerede resumé ikke yder den komplicerede, men relativt letlæste fremstilling retfærdighed, må man alligevel anføre nogle kritiske observationer. Det er en meget fransk bog, som fordrer en ret betydelig viden om franske forhold, særligt det intellektuelle liv, for at være helt begribelig. Pinto alluderer således hyppigt til ret ukendte folk (eksempelvis Bernard Pautrat), uden at give den ringeste indikation af hvordan de fungerer i sammenhængen. Som udlænding kunne man godt ønske sig, at Pinto havde øst mere af det righoldige materiale, han som indfødt i den franske filosofi besidder, – hvordan havde f.eks. Althusser og Serres det med Nietzsche? En del af bogens egenskaber kommer uden tvivl også af dens kritiske funktion i fransk sammenhæng: for ikke på den e-

ne side at falde som offer for en specifiikt filosofisk kritik, som han på den anden side er kritisk overfor, må Pinto navigere på meget subtile måder, hvilket sommetider går ud over klarheden. Bogens kritik over for en del Nietzschefortolkere kommer mest ud i form af en giftig ironi, f.eks. om Deleuze: „Den gode nyhed om den filosofiske frelse blev meddelt læseren i den opbyggelige diskurs' apodiktiske form“ (p.175). Det er tydeligt, at sociologens sympati mest går til de rationalistiske og videnskabsorienterede filosofier, men som Pinto skriver, er der ikke i analysen tale om stillingtagen i debatten om Nietzsche, men om et forsøg på at »forbinde objektivering af alle synspunkterne med et kritisk kendskab til begrænsningerne i ens eget synspunkt« (p.127).

Denne konstruktive perspektivisme på sociologisk grundlag kan belyse nogle aspekter af den lærde fortolkning. Det afgørende er her, at det sociologiske perspektiv tillader at overskride det immanent-tekstlige område, indenfor hvilket det kun er muligt at redegøre for fortolkningsvariation ved den dekonstruktive hævde af retorisk »uafgørlighed«. Pinto er for så vidt enig i dette synspunkt (»teksten er, som man ved, aldrig entydig«, p.121), men hævder, at teksten kun udgør en meget lille del af den ydre tvang, som begrænser fortolkerens frihed. Hvis fortolkningen skal være acceptabel, må den i forskellige grader demonstrere dels den nødvendige kompetence i form af et kendskab til den filosofiske kodes herskende nøgleord, temaer og begreber, dels et kendskab til de foregående fortolkninger. Fortolkeren kan derfor ikke betragtes som et isoleret individ, som udelukkende konfronteres med teksten. Deraf føl-

ger, at selv om tekster kan fortolkes på vilkårlige måder, så er fortolkningen altid indskrevet i en sammenhæng, i hvilken den ikke er (helt) vilkårlig. Det er det, Pinto forsøger at demonstrere gennem analyser af de tilsyneladende vilkårlige Nietzsche-fortolknings bundethed i forhold til hierarkiet af positioner på det intellektuelle og filosofiske felt i deres historiske varians.

Blandt de mere subtile eksempler på sådanne forbindelser mellem fortolkerens position og indholdet af fortolkningen er den politisk variable fortolkning af Nietzsches udsagn om herre- og slaveromoral. Hvor den reaktionære fortolkning hos en Pierre Lasserre (tæt på Action française) tog denne hierarkisering af menneskene bogstaveligt, opfattede de mere fremskridtsvenlige fortolkninger hierarkiseringen som metaforisk, f.eks. som en dualitet i den enkelte eller som en vision om en kommende herremenneskehed. Det er altså interessen i fortolkerens politiske position, der her fører til en bogstavelig henholdsvis metaforisk fortolkning. Et andet eksempel kan demonstrere, hvorledes filosofiske termer fungerer i et dobbelt register, nemlig både som »teknisk« filosofisk term til brug inden for feltet og som almindelig term, der fungerer i den bredere sociale sammenhæng. Deleuzes teori om »forskell«, fremsat i en artikel om Bergson i 1956 og siden anvendt i hans Nietzsche-fortolkning, fungerer således både i en specifikt filosofisk sammenhæng (i forhold til Platon, Hegel og Bergson) og uden for denne, hvor »forskellen« på en abstrakt, men dog relativt tydelig måde »bekræfter den sociale hierarkisering af det enkelte, originale individ og forrangen for den, som unddrager sig [...] klassifikation, måling,

kvantifikation« (p.165). Et tredje eksempel kunne demonstrere, at fortolkning også er konkurrence om dominans (eller, mindre dramatisk, om retten til at eksistere), idet kollokviet i Cerisy-la-Salle i 1972 viser to fløje i Nietzschefortolkningen efter 1968, nemlig Vincennes-fløjen (Deleuze og Lyotard) med deres vitalistisk-politiske Nietzsche og Derrida-fløjen (tættere på den traditionelle filosofihistoriske fortolkningsmåde), som forsøger at forvise Vincennes-fløjen til den »metafysiske tænkings velkendte overdrev« (p.193) ved at hævde Nietzsches filosofiske distinktion som kritisk tænker af sandheden, væren, etc., mens Deleuze på sin side forsøger at reducere Derrida til en tekst-kommentator ved at hævde, at tekster kun er en lille del af en (politisk) »ekstra-tekstuel praksis« (p.194).

Men metodens største styrke er måske muligheden for at gennemskue de strukturelle invarianser i Nietzschefortolkningen såvel som i alle andre filosofiske og metodologiske debatter: »Under de stadigt fornyede forskelle på agenter, temaer og stilarter kan man se det sammes evige genkomst, nemlig den strukturelle konflikt mellem kunstnere, videnskabsmænd og lærde« (p. 201). Andetsteds specificerer Pinto disse invarianser lidt nærmere: det filosofiske felt er »struktureret af et lille antal invariante positioner, der er forholdsvis identificerbare (men uendeligt specificerbare), kritisk rationalisme, avantgarde-profetisme, akademisk spiritualisme, etc.« (p.126). Reduktionisme? På ingen måde. Det er tværtimod, som Pinto siger, sociologiens bidrag til filosofiens egen »kritiske fordring« (p.15). At have blik for disse invariante positioner (og ikke mindst for, hvor man selv befinder

sig i forhold til dem) kan være nyttigt, hvis man vil undgå at generere nye versioner af de uendelige debatter, som man også førte i 20'erne, 50'erne, 60'erne, etc. Og at give blik for dem er en af den socialhistoriske filosofi- og teori-analyses nyttigste opgaver.

1. *L'Intelligence en action. Le Nouvel Observateur*, Paris 1984; *Les Philosophes entre le lycée et l'avant-garde. Les métamorphoses de la philosophie dans la France d'aujourd'hui*, Paris 1987.